

The Economic Strategy of Livelihood Housing in Rural Business Architecture in Bābol Kenār System (From Land Reform to the Livelihood Housing Model)

Morteza Maleki Charkovani^{*1}, Farhang Mozaffar², Mohammad Ali Khan Mohammadi³, Bahram Saleh Sedghpour⁴

¹- Ph.D. Candidate in Architecture, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran.
taha1400co@gmail.com

²- Associate Professor, Department of Architecture, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran. mozaffar.farhang@gmail.com

³- Associate Professor, Department of Architecture, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran. khanmohammadi@iust.ac.ir

⁴- Associate Professor, Department of Educational Sciences, Shahid Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran. sedghpour@sru.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type: **Research Article**

Received:
26/05/2025

Accepted:
21/08/2025

Rural development is highly dependent on understanding the importance of business architecture and its connection to local economic strategies; however, the attention given to the long-standing link between indigenous architecture and the rural economy is often overlooked in contemporary research and planning. In this context, the current study analyzed data using SPSS and AMOS via correlation analysis, based on cluster random sampling of 180 rural business owners and producers, utilizing closed-ended questionnaires. By fixing the "Livelihood Housing" factor, two-factor and three-factor development models were compared across three verification levels (unconfirmed, evaluable, and fully confirmed); in the two-factor model section (comprising 8 models), 4 models concerning the relationship between housing and the farm (tourism and creative) were confirmed, whereas 4 other models (involving the relationship between housing and external architecture and supportive development) were not confirmed. In the three-factor model section (15 models), all models related to supportive development and creative farming were confirmed, and except for one case, the majority of models associated with supportive development and tourism farming were also confirmed; conversely, only one model related to supportive development and non-residential architecture was confirmed. Ultimately, the most reliable planning model is the three-factor model comprising development, support, creative farming, and livelihood housing.

Keywords: Land Reform, Livelihood Housing Model, Structural Equation Model, Rural Business, Rural Tourism.

Cite this article: Maleki Charkovani, Morteza; Mozaffar, Farhang; Khan Mohammadi, Mohammad Ali; Saleh Sedghpour, Bahram (2025) " The Economic Strategy of Livelihood Housing in Rural Business Architecture in Bābol Kenār System (From Land Reform to the Livelihood Housing Model)", *The History of Village and Rural Settlement in Iran and Islam*, Vol. 3, No. 1, P: 51-85.

DOI: 10.30479/hvri.2025.22133.1075

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

***Corresponding Author:** Morteza Maleki Charkovani

Address: Associate Professor, Department of Architecture, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran.

E-mail: taha1400co@gmail.com

راهبرد اقتصادی مسکن معیشتی در معماری کسب و کار روستایی منظومه

بابل کنار (از اصلاحات ارضی تا مدل مسکن معیشتی)

مرتضی ملکی چرکوانی^۱، فرهنگ مظفر^۲، محمدعلی خانمحمدی^۳، بهرام صالح صدقپور^۴

^۱- دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. taha1400co@gmail.com

^۲- دانشیار گروه معماری، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. mozaaffar.farhang@gmail.com

^۳- دانشیار گروه معماری، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. khammohammadi@iust.ac.ir

^۴- دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه شهید رجایی، تهران، ایران. sedghpour@sru.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	توسعه روستایی به شدت وابسته به درک اهمیت معماری کسب و کار و ارتباط آن با راهبردهای اقتصادی محلی است؛ با این حال، توجه به پیوند دیرینه معماری بومی با اقتصاد روستایی در پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی‌های نوین غالباً نادیده گرفته می‌شود. در این راستا، پژوهش حاضر با نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای از ۱۸۰ نفر از صاحبان مشاغل و تولیدکنندگان روستایی و استفاده از پرسشنامه‌های بسته، داده‌ها را با ابزارهای SPSS و AMOS و با روش همبستگی مورد تحلیل قرار داد. با تثبیت عامل «مسکن معیشتی»، مدل‌های توسعه دو و سه عاملی در سه سطح تأیید (تأیید نشده، قابل ارزیابی، و تأیید نهایی) مورد مقایسه قرار گرفتند؛ در بخش مدل‌های دو عاملی (شامل ۸ مدل)، ۴ مدل مربوط به رابطه مسکن با مزرعه (گردشگری و خلاق) تأیید شد، اما ۴ مدل دیگر (شامل رابطه مسکن با معماری خارجی و توسعه پشتیبانی) تأیید نشدند. در بخش مدل‌های سه عاملی (۱۵ مدل)، تمامی مدل‌ها در ارتباط با توسعه پشتیبان و مزرعه خلاق تأیید شدند و بجز یک مورد، سایر مدل‌های مرتبط با توسعه پشتیبان و مزرعه گردشگری نیز تأیید شدند؛ در حالی که از مدل‌های مرتبط با توسعه پشتیبان و معماری غیرمسکونی، تنها یک مدل تأیید شد. در نهایت، مطمئن‌ترین مدل برنامه‌ریزی، مدل سه عاملی متشکل از توسعه، پشتیبانی، مزرعه خلاق، و مسکن معیشتی است.
دریافت:	۱۴۰۴/۰۳/۰۵
پذیرش:	۱۴۰۴/۰۵/۳۰
واژگان کلیدی:	اصلاحات ارضی، طرح مسکن معیشتی، مدل معادلات ساختاری، کسب و کار روستایی، گردشگری روستایی.

استاد: ملکی چرکوانی، مرتضی؛ مظفر، فرهنگ؛ خانمحمدی، محمدعلی؛ صالح صدقپور، بهرام (۱۴۰۴)، «راهبرد اقتصادی مسکن معیشتی در معماری کسب و کار روستایی منظومه بابل کنار (از اصلاحات ارضی تا مدل مسکن معیشتی)»، فصلنامه

تاریخ روستا و روستانشینی در ایران و اسلام، سال سوم، شماره اول، ص: ۸۵-۵۱

DOI: 10.30479/hvri.2025.22133.1075

حق مؤلف © نویسندگان.

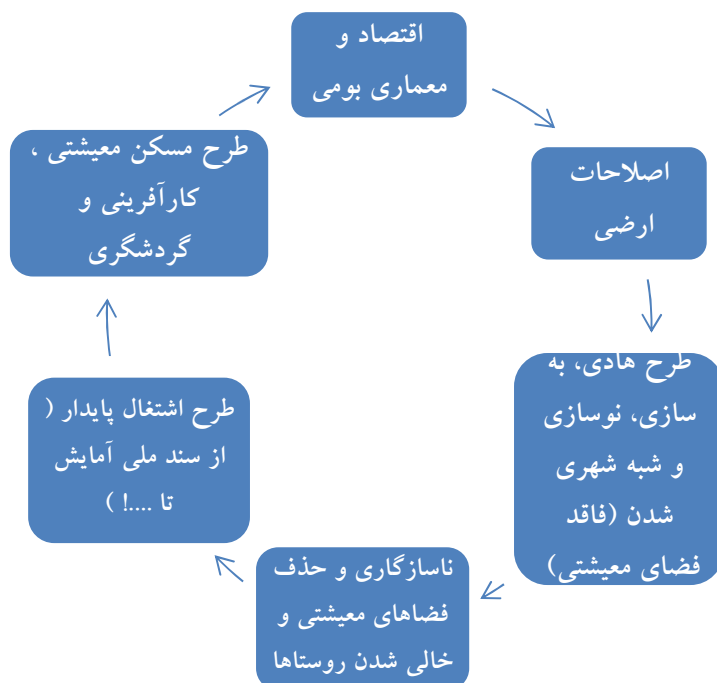
ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

مقدمه

اگرچه چالش روستاگریزی و تأثیر نرخ خلق فضای کسب و کار بر آن، مشکلی جهانی است (Skerratt, 2010)، اما این معضل در کشورهای در حال توسعه حادثتر و در کشوری پهناور، خشک و تحت تحریم همچون ایران، بغرنج‌تر جلوه می‌کند. با مروری تاریخی، می‌توان مسئله تخلیه سکنه روستاها و کاهش رونق اقتصادی آن‌ها را در شش سرفصل اصلی دسته‌بندی کرد: الف) معماری بومی، ب) اصلاحات ارضی، ج) طرح هادی، بهسازی و نوسازی، د) ناسازگاری سکونتگاه‌های نوین با الگوی معیشتی بومی، ه) حذف فضاهای بومی معیشتی در پی افزایش جذابیت فرم و نما، و) طرح اشتغال پایدار، و ز) طرح مسکن معیشتی، کارآفرینی و گردشگری. اهمیت مسکن معیشتی در این نکته نهفته است که درصد قابل توجهی از روستاییان در این نوع مسکن سکونت دارند و اشتغال‌زایی در چارچوب آن، نرخ کسب و کار روستایی را ارتقا می‌دهد. با این حال، مسکن معیشتی از لحاظ مقیاس و توان مالی، خرد و آسیب‌پذیر است و توسعه آن بدون ایجاد ارتباطات مؤثر در سطح روستا-روستا یا روستا-شهر میسر نخواهد بود. از سوی دیگر، ساختار مسکن معیشتی به‌گونه‌ای است که تعریف و توسعه آن در ارتباط مستقیم با شهر، ماهیت خود را از دست می‌دهد. بر این اساس، مسئله اصلی تحقیق این است که مسکن معیشتی در ارتباط با کدام یک از عوامل کسب و کار، شامل «توسعه و پشتیبانی روستا»، «بناهای غیر مسکونی»، «مزرعه گردشگری» و «مزرعه خلاق»، می‌تواند به‌شکلی بهینه تعریف شده و ارتباط ساختاری برقرار سازد؟ همچنین، این ارتباط در صورتی که برنامه‌ریزی بر اساس سه عامل صورت پذیرد، چگونه خواهد بود؟ در ادامه، پژوهش با بررسی پیشینه تاریخی آغاز می‌شود.

۱. پیشینه تاریخی پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، تبیین جایگاه «طرح مسکن معیشتی» به عنوان راهبردی اقتصادی در معماری کسب و کار است. بدین منظور، ضروری است سیر تاریخی تحولات روستا از مرحله اصلاحات ارضی تا طرح هادی و اشتغال پایدار مورد بررسی قرار گیرد تا آثار (از جمله کاستی‌ها، آسیب‌ها و پتانسیل‌ها) و راهبردهای طرح‌ها و هزینه‌های انجام شده در گذشته، و همچنین مسیر منتهی به طرح مسکن معیشتی، روشن‌تر گردد. بنابراین، پیشینه تاریخی پژوهش در قالب شکل ۱ مورد واکاوی قرار خواهد گرفت.

شکل شماره ۱: تاریخچه کسب و کار روستایی ایران

۱-۱. اقتصاد و معماری بومی

اگرچه معماری بومی ذاتاً پویایی و انعطاف‌پذیری بالایی داشته و در طول تحولات تدریجی اقتصادی و تاریخی، خود را با شرایط محیطی هماهنگ ساخته است، اما نتوانسته است همگامی خود را با تحولات سریع، شکننده و سنت‌شکنانه‌ی مدرنیته و همچنین پاسخگویی به نیازهای نوین روستاییان و تغییر سبک زندگی آن‌ها حفظ کند. در این زمینه، پژوهش‌های متعددی صورت پذیرفته است (محمدی یگانه و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۲۰-۱۳۶؛ بیگم تقوی و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۲-۱۴؛ فضلعلی و همکاران، ۲۰۱۸). نتایج این تحقیقات نشان می‌دهد که عواملی نظیر کاهش هزینه‌های ساخت بنا، اعتدال در تزئینات، میانه‌روی در وسعت بنا، پرهیز از تشخیص‌گرایی، ساده‌زیستی و سادگی فرم نما، از ویژگی‌های ذاتی معماری بومی بوده که به افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها منجر شده است (خراباتی و شیرازی، ۲۰۲۱: ۳). در نتیجه، می‌توان اذعان داشت که معماری بومی به‌خوبی توانسته است خود را با اقتصاد شکننده روستا انطباق دهد. راهکار توسعه اقتصادی معماری کسب و کار روستایی در ساخت و ساز نوین، می‌تواند الهام‌گیری از

الگوی بومی و فراهم‌سازی مصالح با قیمت مناسب برای روستاییان از طریق تعاونی‌ها یا اتحادیه‌های پخش و فروش مواد باشد (نیک پور و همکاران، ۲۰۱۷: ۷۳-۹۶). راهبرد توسعه مسکن معیشتی بومی روستا مستلزم به‌روزرسانی آن و انطباق با شرایط جدید، از جمله سبک زندگی جدید، کسب و کارهای نوین، و مفاهیمی چون کارآفرینی، گردشگری، کشاورزی، معماری چندمنظوره، و همچنین مزارع گردشگری و خلاق است.

۲-۱. اصلاحات ارضی

اصلاحات ارضی تأثیر بسزایی در زوال الگوی ارباب-رعیتی و کاهش سکنه روستاها داشت. هرچند در خصوص تأثیر مستقیم این اصلاحات بر معماری روستایی مطالعاتی به‌طور مجزا یافت نشد، اما حذف بزرگ‌مالکی و زمین‌های وسیع، منجر به افزایش خردمالکی و فراهم آمدن فضا برای گسترش مسکن و فضاهای کسب و کار خرد روستایی شد. این بستر فراهم آمده، زمینه‌ساز تلاش‌های بعدی در قالب «طرح هادی، بهسازی و مقاوم‌سازی» برای بهبود وضعیت مسکن روستاییان گردید و در مراحل بعدی، با افزایش جذابیت و کاهش فضاهای صرفاً معیشتی بناها، بستر لازم برای تحقق پله دوم تحول - یعنی توسعه کارآفرینی و گردشگری روستا - نیز مساعد شد.

۳-۱. طرح هادی، بهسازی و نوسازی و شبه‌شهری شدن مسکن روستایی

پس از انقلاب، در دهه اول، حرکت‌های جهادی با هدف احیاء و رونق روستا آغاز شد که تا حدودی نیز موفقیت‌آمیز بود. با این حال، به دلیل ماهیت جهادی، نقطه‌ای و مبتنی بر خواست مردم، اسناد و مطالعات مکتوب مدونی در این زمینه وجود ندارد. مقوله منظومه روستایی در اواخر برنامه توسعه دوم، طی مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی مطرح شد و مقرر گردید برای هر روستا «طرح هادی روستایی» و برای فضاهای روستایی «طرح ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی» تهیه شود. بر همین اساس، طرح‌های هادی، بهسازی، مقاوم‌سازی و نوسازی مسکن روستاها به اجرا درآمد. اما این طرح‌ها آسیب‌ها و تأثیرات منفی قابل توجهی بر اقتصاد و فضاهای معیشتی مسکن روستایی وارد نمودند که پژوهش‌های متعددی به آن پرداخته‌اند (قدیری معصوم و همکاران، ۲۰۲۱: ۶۱؛ شمس الدینی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۲).

یکی از آسیب‌های عمده طرح‌های بهسازی و نوسازی، شبه‌شهری شدن مسکن است؛ به این معنا که مساکن روستایی به سمت تغییر کارکرد و گرایش به کارکرد زیستی (غیرتولیدی) حرکت

کرده‌اند. این روند شامل تغییر بافت سنتی روستاها، دگرگونی شکل مسکن از سنتی به مدرن، و افزایش ساخت‌وساز بی‌رویه و کنترل‌نشده بوده است (فاضل‌نیا و همکاران، ۲۰۱۱: ۲۲). به‌طور خلاصه، پیامدهای این طرح‌ها شامل حذف فضاهای معیشتی و کسب و کار از مسکن روستایی، ناسازگاری فضاهای معیشتی و سکونتی، و پتانسیل‌سازی برای بازگشت به مسکن معیشتی و احیای سبک بومی از طریق ایجاد جذابیت و کیفیت برای گردشگری روستایی است.

۱-۴. حذف فضاهای معیشتی و افزایش جذابیت فرم و نما

الگوی مسکن نوین، که تحت تأثیر مفهوم مدرن لوکوربوزیه مبنی بر تفکیک فضاها (جداسازی مسکن، کار و تفریح) توسط معماران دانشگاهی شکل گرفت، منجر به ناسازگاری میان فضاهای زیستی و فعالیت‌های کشاورزی و دامداری خانگی شد. می‌توان ادعا کرد که عدم انطباق «پلان» برخی از مسکن احداث شده با نوع فعالیت‌های تولیدی مانند دامداری روستایی، به‌طور غیرمستقیم موجب روی‌گردانی بیش از ۷۵ درصد از روستاییان از این قبیل فعالیت‌ها در روستاها شده است (شمس‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۲).

نقطه قوت ساماندهی روستاهای تحت پوشش طرح هادی، افزایش زیبایی و جذابیت ظاهری آن‌ها بوده است، در حالی که نقطه ضعف اصلی، حذف فضاهای معیشت و کسب و کار از سکونتگاه‌های روستایی محسوب می‌شود. با حذف فضاهای کار و تولیدی، روستاییان به تدریج و به دلیل فقدان شغل، درآمد و منابع تولیدی، مجبور به ترک روستا برای یافتن کار شده‌اند و این امر موجب شده است که نیمی از روستاها در حال حاضر فاقد سکنه باشند. بررسی آسیب‌شناسی نشان می‌دهد که طرح‌های کالبدی صرفاً خدماتی (نظیر طرح هادی، بهسازی و مقاوم‌سازی) می‌توانند علاوه بر تحمیل هزینه، برای روستا مخرب نیز باشند. از این رو، استنباط می‌شود که این دو عامل - حذف کسب و کار از مسکن و افزایش جذابیت فرم و نما - زمینه را برای معنا دار شدن مفاهیم کارآفرینی و گردشگری روستایی فراهم آورده‌اند؛ زیرا کارآفرینی خلاء نبود فضای معیشتی در مسکن را پوشش می‌دهد و گردشگری، علاوه بر جبران فقدان کسب و کار در نقاط دارای جاذبه، از پتانسیل مسکن‌های زیبا و جذابی که با سرمایه‌های ملی و در قالب طرح هادی ساخته شده‌اند نیز بهره‌برداری می‌کند.

۱-۵. طرح اشتغال پایدار: از سند آمایش تا اجرا!

در دهه اخیر، تحرکات اقتصادی گوناگونی با هدف رونق اقتصادی روستا شکل گرفته است. برخی از این رویکردها همسو با الگوی جهانی توسعه روستایی نسل دوم و سوم (درونزا و درونزای نوین) و توانمندسازی روستاییان (کارآفرینی) بوده‌اند، و برخی دیگر تلاشی برای احیای حرکت‌های جهادی دهه اول (مانند ادغام وزارت جهاد و کشاورزی). با این حال، جامع‌ترین مدل شکل گرفته در دهه اخیر، الگوی اشتغال پایدار منظومه روستایی بود. این طرح تلاش دارد روستاها را بر مبنای نظریه منظومه‌ها به صورت یکپارچه توسعه دهد، اما پس از گذشت چند سال، نتوانست اثر فراگیری در سطح روستاها ایجاد کند.

طرح اشتغال پایدار در حقیقت رابطی میان سند آمایش ملی و پروژه‌های اجرایی در سطح روستاها عمل می‌کند و سعی دارد مقیاس سند آمایش را تا حد امکان کاهش دهد. اما تا چه حد می‌توان مقیاس یک منظومه (در حد ۱:۲۰۰۰۰) را خرد کرد؟ آیا منطقی است که مقیاس طرح منظومه در حد طراحی روستاهای یک شهرستان (مانند بابل کنار) تا طراحی یک بنای واحد مانند کارگاه ریسندگی در شهرک صنعتی بابل کنار (درازکلا) تنزل یابد، در حالی که احداث چنین بنایی و خرید تجهیزات آن برای مردم روستا از نظر اقتصادی ممکن نیست و در صورت عدم همکاری سازمان‌های ذی‌ربط، قابلیت اجرایی شدن نخواهد داشت؟

بنابراین، انسجام ناکافی اقتصاد-معماری از جمله خلأهای مشاهده شده در این طرح است. اگرچه این طرح بر اساس زنجیره تأمین و سند آمایش در مقیاس فرادست به زیربنای نظری مناسبی رسیده است، اما نتوانسته است با مقیاس خرد معماری بومی، از یک سو، و اقتصاد ضعیف و شکننده روستا و مردم آن، از سوی دیگر، ارتباط برقرار کرده و مشارکت ایشان را جلب نماید. از آسیب‌های دیگر این طرح می‌توان به این نکته اشاره کرد که همان‌طور که از عنوان «طرح اشتغال پایدار» پیداست، بیشتر بر بعد اشتغال‌زایی و تولید کار متمرکز است و ابعاد کسبی و فروش محصول روستایی در قالب فضاهای تجاری و مکان‌های فروش، و اهمیت و روابط اقتصادی آن با سایر فضاهای روستا (از جمله فضاهای گردشگری) را کمتر در نظر می‌گیرد (کاهش تنوع طرح). همچنین، این طرح بر اساس عدالت مکانی (توسعه یکپارچه) بنا شده که جزو نسل دوم توسعه روستایی است و در پژوهش‌های جهانی نیز آسیب‌هایی نظیر کند بودن و عدم تأثیر فراگیر و کاهش مشارکت را به همراه دارد؛ همین امر منجر به ظهور نسل سوم توسعه روستایی مبتنی بر توانمندسازی، مسکن معیشتی، نقطه‌زنی و توسعه از پایین به بالا (مبتنی بر خواست مردم روستا و

نه اسناد فرادستی همچون طرح آمایش) شده است. لذا، یک راهبرد مکمل، پیشنهاد طراحی در دو گونه مزرعه و بنا و در دو مقیاس زنجیره تأمین و زنجیره ارزش است که توجه به روابط روستا-روستا در کنار روستا-شهری، کسب و کارهای خرد مقیاس و میکرو در فضاهای شخصی و مسکونی (مسکن معیشتی یا چندمنظوره) را با بهره‌گیری از پتانسیل بومی معاصر، با حداقل هزینه ساخت، تولید و تجهیز، و با تأکید بر کارآفرینی و گردشگری در بر گیرد.

۱-۶. کارآفرینی و گردشگری به مثابه دو محرک توسعه روستایی

در دهه ۸۰ خورشیدی، گسترش بیکاری در ایران باعث ورود مفاهیم کارآفرینی به کشور شد و با توجه به مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها، این مفهوم در روستاها با عنوان کارآفرینی روستایی مطرح گردید (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۱). در واقع، چالش اصلی کارآفرینی در مسکن جدید روستایی، فقدان فضای کسب و کار است؛ لذا کارآفرینی می‌بایست با بهره‌گیری از پتانسیل معماری و مکان، به‌شکلی نوآورانه، فضا برای کسب و کار در بنا، مسکن و مزرعه روستایی ایجاد نماید. بنابراین، کارآفرینی گونه‌ای نوین از مسکن روستایی را به وجود می‌آورد که شباهت زیادی با مسکن بومی (در صورت معاصر شدن) دارد و همزمان با خواستگاه جدید مردم روستا هماهنگ است و تا حدودی خلاء فضاهای معیشتی در مسکن را پر می‌کند. این رویکرد در مقیاس روستا می‌تواند در قالب «روستا-مزرعه کارآفرین و خلاق» مطرح شود.

اگرچه مقوله گردشگری سابقه‌ای دیرین دارد، اما در دهه ۹۰ انعطاف‌پذیری بیشتری نسبت به آن اعمال شد. گردشگری در حقیقت نوعی کارآفرینی مبتنی بر جاذبه‌های مکان و ساختمان است و اگر به‌درستی مدیریت شود، می‌تواند به رونق کسب و کار روستایی کمک کند. با توجه به مطالب بیان‌شده، می‌توان چنین استنباط کرد که طرح هادی روستایی موجب تشدید خلاء کسب و کار در روستا شده و این امر به گسترش کارآفرینی و کسب‌وکارهای خرد روستایی دامن زده است. از سوی دیگر، همین طرح با افزایش جذابیت بنا و بافت روستا، تمایل روستاییان به فعالیت‌های گردشگری، به‌ویژه در قالب گردشگری مزرعه در نقاط دارای جاذبه طبیعی، را تقویت کرده است.

در برنامه سوم توسعه، بر خرید ارز از جهانگردان و حفظ آثار باستانی (بر اساس نظر یونسکو و زائرین) تأکید شده و در برنامه توسعه پنجم، بر نظارت بر اقامتگاه‌ها، دفاتر گردشگری، فرهنگ دفاع مقدس و مذهبی، عشایری، و بیمه آثار فرهنگی، هنری، تاریخی و زیرساخت‌ها اشاره شده

است (ویسی، ۱۳۹۶: ۹۳). همان‌طور که مشاهده می‌شود، سیاست‌گذار به‌مرور زمان انعطاف‌پذیری بیشتری نشان داده و به موازات آن، آسیب‌های مورد نظر در پژوهش‌ها کاهش یافته و راهبردها افزایش یافته‌اند.

جدول شماره ۱: جمع بندی پیشینه و راهبردهای پژوهش:

عنوان	خلا	آسیب	پتانسیل	راهبرد
اقتصاد و معماری بومی	عدم تطابق با شرایط و سبک زندگی جدید		تطابق با اقتصاد شکننده و تحولات روستا	به روز رسانی و معاصر سازی مسکن بومی
اصلاحات ارضی		کاهش بزرگ مالکی و زمین‌های بزرگ و افزایش خرد مالکی	افزایش تعداد بناها و فضاهای کسب و کار (بستر طرح هادی)	
طرح هادی	حذف فضاهای معیشتی و کسب و کار از مسکن روستایی	ناسازگاری فضاهای معیشتی و سکونتی- شبه شهری شدن	جذابیت، کیفیت و زیبایی و ایجاد بستری برای گردشگری روستا	بازگشت به مسکن معیشتی و احیاء سبک و شیوه بومی
طرح اشتغال پایدار	انسجام ناکافی اقتصاد-معماری	کند بودن و عدم تاثیر فراگیر و مشارکت	ارتباطات شهری-روستایی و زنجیره تامین	کارآفرینی، گردشگری و مسکن معیشتی چند منظوره
کارآفرینی روستایی	عدم توجه به پتانسیل‌های معماری	کسب و کار روستایی اگر در خدمت افزایش اشتغال روستایی نباشد آسیب‌زا است.	توجه به فضاهای کسب و مکان فروش در روستا (مکمل طرح اشتغال پایدار)	توجه به گردشگری بعنوان کارآفرینی مکان و بنا محور

گردشگری پایدار	فقط در روستاهای دارای هویت و پتانسیل خاص امکان وقوع دارد.	در سیر از گردشگری مدرن به گردشگری بومی پایدار آسیب‌ها حداقل شده‌اند.	توجه به بناهای زیبا و روستاهای جذاب اصلاح شده در طرح هادی	توجه به سبک/ شیوه بومی و مدرن
منبع: یافته‌های پژوهش - ۱۴۰۴				

۲. مروری بر ادبیات پژوهش

تعداد قابل توجهی از محققین در رابطه با تأثیرات منفی طرح‌های مختلف زیرساختی و تسهیلاتی (نظیر طرح‌های بهسازی، مقاوم‌سازی، نوسازی و وام‌های مسکن) بر اقتصاد و فضاهای معیشتی سکونتگاه‌های روستایی مطالعاتی انجام داده‌اند (قدیری معصوم و همکاران، ۲۰۲۱؛ محمدی یگانه و همکاران؛ Ghasemi Ardahae, et al. 2017). این پژوهشگران، راهبرد معماری کسب و کار روستایی را در گرو پرهیز از تقلید ویژگی‌های مسکن شهری با وجود بهبود منظر و حوزه زیست (خانقاهی و همکاران، ۲۰۲۰)، و همچنین تولید و تفکیک سازگارانه فضاهای کشاورزی و دامداری با فضاهای زیستی خانگی می‌دانند (شمس الدینی و همکاران، ۲۰۱۱).

دیدگاه دیگری از پژوهش‌ها به بررسی ابعاد مثبت و منفی رابطه «خانه دوم» با ابعاد معیشتی و اقتصاد فضایی روستا پرداخته‌اند (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ Vepsäläinen Pitkänen, 2010؛ Farstad, Fredrik Rye, 2013). از منظر این گروه، راه حل استفاده از راهبرد گردشگری در توسعه کسب و کار روستایی، اولویت دادن به حفظ زمین‌های کشاورزی نسبت به ساخت شهرک‌های ویلایی (گردشگری)، و همچنین ترویج گردشگری پایدار در مقیاس کوچک است. علاوه بر این، برخی محققین بر عوامل اقتصادی، به‌ویژه اقتصاد بومی و تحولات اقتصادی و تأثیر آن بر حوزه معیشت مسکن تمرکز کرده‌اند (خرابات‌ی و همکاران، ۲۰۲۱). ایشان بهره‌گیری از تجارب و شیوه‌های بومی، نوین و ترکیبی در طراحی و ساخت را راهبرد توسعه کسب و کار روستایی معرفی می‌کنند (فضلعلی، پور طاهری، افتخاری، ۲۰۱۸).

مطالعات دیگری نیز در زمینه راهبردهای اقتصادی، شاخص‌های اقتصادی مسکن روستایی، بومی‌گرایی و نقش تولید در اقتصاد روستایی انجام شده است (نیک پور و همکاران، ۲۰۱۷؛

افراخته و همکاران، ۲۰۰۹؛ سرتیپی پور، ۲۰۰۵). این محققین راهکارهایی مانند کاهش هزینه ساخت و تولید بنا (تقوی و همکاران، ۲۰۲۰؛ گلین مقدم، ۲۰۰۹)، افزایش نقش زنان در اشتغال روستا (قدیری معصوم و همکاران، ۲۰۲۱)، و افزایش تولید در بخش‌های کشاورزی، دامداری و خدماتی را به عنوان راهبردهای توسعه کسب و کار روستایی ارائه داده‌اند. با این حال، تا کنون این راهبردها از منظر جامعه خبرگانی به صورت نظام‌مند دسته‌بندی و اولویت‌بندی نشده‌اند. به طور کلی، می‌توان این راهبردها را در سه دسته اصلی تقسیم‌بندی نمود که در شکل شماره ۱ نمایش داده شده است: ۱. غیرمسکونی (شامل توسعه روستا و کشاورزی)، ۲. معماری (متمرکز بر مسکن معیشتی)، و ۳. ترکیبی (شامل افزایش فعالیت‌های مکمل و کاهش ناسازگاری‌ها).

شکل شماره ۲: آسیب‌ها و راهبردهای ناشی از مرور ادبیات، نگارندگان

نگارندگان در ادامه بررسی‌های خود، یافته‌های پیشین را در قالب یک سنتز پژوهی با عنوان «معماری کسب و کار روستایی» دسته‌بندی کرده و آن را در شکل شماره ۲ ارائه نموده‌اند (نگارندگان ۱، مقاله منتشر شده ۲۰۲۵). در گام بعدی، آسیب‌های شناسایی شده در این چارچوب، با استفاده از تحلیل عاملی Q بر روی یک جدول هدف محتوا، توسط گروهی از خبرگان دسته‌بندی و تحلیل شدند (نگارندگان ۲، مقاله پذیرفته شده ۲۰۲۵). این مدل تحلیلی سپس در مقیاس عملیاتی مورد آزمون قرار گرفت؛ بدین منظور، جدول مورد نظر گسترش یافته و در روستاهای ناحیه ۷ بابل کنار اجرا گردید. نتایج حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که ۷ عامل پنهان و ۲۱ جزء مؤثر در رونق معماری کسب و کار روستایی شناسایی می‌شود (نگارندگان ۳، مقاله در دست انتشار ۲۰۲۵).

به منظور تعیین روابط میان این عوامل، تحلیل‌های تکمیلی صورت پذیرفت. در یک تحلیل مسیر، روابط علی-همبستگی بین اجزاء مدل مورد سنجش قرار گرفت و پس از اعتبارسنجی شاخص‌های مختلف، در نهایت ۵ عامل اصلی و ۱۲ جزء باقی‌مانده تأیید شدند (نگارندگان ۴، مقاله در دست انتشار ۲۰۲۵). این اجزاء اصلی به‌طور خلاصه شامل موارد زیر هستند: «توسعه و پشتیبانی روستا»، «مزرعه گردشگری»، «مزرعه خلاق»، «معماری داخلی مسکن معیشتی»، و «معماری خارجی غیر مسکونی». این روابط در یک مدل ساختاری نهایی ترسیم شده است که در شکل شماره ۳ قابل مشاهده است (نگارندگان ۴، مقاله در دست انتشار ۲۰۲۵).

با توجه به تمرکز کلی پژوهش بر معماری کسب و کار روستایی، در این تحقیق، مفهوم «مسکن معیشتی» به عنوان یکی از عوامل ساختاری کلیدی در نظر گرفته شده و این پرسش اصلی مطرح می‌گردد که نقش و جایگاه مسکن معیشتی در زنجیره فضاهای معماری کسب و کار روستایی دقیقاً چیست؟ برای پاسخ به این سؤال، ابتدا ۵ عامل پنهان که در تحلیل عاملی اکتشافی شناسایی و در تحلیل مسیر برازش شده‌اند و بخش متغیرهای پنهان مدل معادلات ساختاری، در چارچوب مبانی نظری مورد بررسی عمیق قرار خواهند گرفت؛ پس از آن، روش‌شناسی پژوهش ارائه خواهد شد.

جدول شماره ۲: تعاریف عوامل پژوهش بر اساس گزاره های پرسشنامه میدانی

خلاصه	عامل اصلی (اصل)	عامل فرعی (قانون)	گزاره ها و کدها
معماری خارجی غیر مسکونی	مکان یابی و معماری خارجی متوسط مقیاس و تبدیل (غیر مسکونی)	شرایط محیطی (زمینه)	هر چه موجود فضای پرورش کوچکتر شود، فضا بسته تر و امکان نفوذ آفت به آن کمتر، استفاده بهینه از ساختمان و فضاهای بلا استفاده و در خارج فصول کاری، توجه به ویژگیهای خاص فضا و کاهش هزینه، تبدیل دامداری به تلمبار جهت رونق اقتصادی روستا
		تبدیل، نسبت، سازگاری مجاورت اصول معماری کسب و کار	<u>فاصله زنبورستان، تلمبار ابریشم، گاو و گوسفند بدون مزاحمت</u> ، <u>نسبت فضاهای ابریشم به (کل دامداری - خانه) در زمان و پس از پرورش ابریشم، درصد بازشو و سطوح شفاف نمای اقامتگاه بومگردی، تبدیل خانه، بناهای ارزشمند، زیر شیروانی، بومگردی به (تلمبار، بومگردی، مدرسه عسل ابریشم، تولید فرآوری ابریشم)، فضاهای مقیاس متوسط (تعاونی، غیر روستایی، زوستایی)، مصالح کف و نمای کارگاه فرآوری، مغازه بایستی مدرن باشد.</u>
مزرعه گردشگری بومی	ترکیب پرورش (جاندار) و گردشگری بومی	کسب و کار همسو	مرغداری و گوسفند و گاوداری بومی میتواند <u>مجاور هم بدون مزاحمت قرار گیرند.</u>
		گردشگری بومی	مغازه فرآوری ابریشم و رونق اقتصادی روستا - پرنده، بومگردی در معرض دید یکدیگر، خلا کارگاه ریسندگی رنگریزی، <u>نصب پرده</u> ؛ تمهیدکنترل ورود آفت در فضاهای پرورش و فرآوری
		پرورش فروش نوغان	توجه به <u>فضاهای نوغان</u> ، خلا فضاهای فروش ابریشم، تبدیل بناهای قدیمی ارزشمند به <u>کلینیک عسل</u> ، <u>ابریشم و رونق اقتصادی</u>

توسعه و پشتیبانی روستا	تکمیل زنجیره نوغان و بومگردی و اشتغال زنان و روستاییان	پشتیبانی نوغان	توتستان پشتیبان بصورت یک پارک گردشگری و رونق کسب و کار، کمبود و خلا در فضای پيله خشک کن، اگر بخشی از خانه به بومگردی اختصاص یابد، ناسازگارند.
مسکن معیشتی	معماری داخلی تجهیزات ریز مقیاس	کارآفرینی زنان و توسعه روستایی	مصالح جدید، مستحکم گران مناسب مغازه و فضاهای بومگردی، استفاده از بخشی از بنا بعنوان فضای کسب و کار و اشتغال زنان و روستاییان، جانمایی فضاهای بومگردی: وسیع و پراکنده بین مسکن روستایی، تکمیل زنجیره فضاهای ابریشم در اولویت توسعه روستایی
مسکن معیشتی	معماری داخلی تجهیزات ریز مقیاس	همجواری معیشت و مسکن	فضاهای میکرو: شخصی داخل اتاق و اشتغال زایی، فضای آغل گوسفند با مسکن یا بومگردی مجاور بدون مزاحم، محدودیت نابجای منابع طبیعی باعث تغییر معماری از بومی به نوین، جانمایی فضای کسب و فروش: وسیع و پراکنده بین مسکن و پرورش و فرآوری: شیرگاه (ورودی تهران)، اگر بخشی از دامداری به بومگردی اختصاص یابد، سازگارند.، جانمایی، توجه به پرورش ماهی
		تجهیزات تاسیسات بومی	نخ ریس سنتی و قفسه بومی (نوکا) در کسب و کارهای خانگی، توجه به زنبورستان
روستا - مزرعه خلاق	توسعه - فرآوری کشت فروش جدید	فرآوری با تجهیزات جدید	جانمایی فضای پرورش و فرآوری متمرکز در بخشی از روستا، درصد بازشو و پنجره خور و سطوح شفاف نما دام سنگین، نخ ریزی جدید (برقی) در کسب و کار خانگی
		کسب و کار جدید	بومگردی و رونق کسب و کار، کمبود و خلا فضای تلمبار، فضای کسب و فروش، متمرکز در بخشی از روستا، فروشگاه صنایع دستی و رونق اقتصادی،

روستایی عمل می‌کند. واحد توسعه و پشتیبانی رابطه‌ای دوگانه دارد که شامل تبادل عرضه و تقاضا و همچنین تعامل خواست‌های روستا و شهر در کسب و کار است.

۲-۳. مزرعه (گردشگری - خلاق)

دو عامل «مزرعه گردشگری» و «مزرعه نوآور (خلاق)» در ساختار کسب و کار روستایی کشف شدند که تمایز آن‌ها را می‌توان در تفاوت میان کارآفرینی و گردشگری تبیین کرد. کارآفرینی در ایران از دهه ۱۳۸۰، به دنبال بحران بیکاری، مطرح شد و وجه تمایز آن با اشتغال‌زایی سنتی، در وجود نوآوری و خلاقیت است؛ لذا «مزرعه نوآور (خلاق)» بخشی از کارآفرینی در سطح مزرعه محسوب می‌شود. در مقابل، گردشگری با وجود قدمت تاریخی، از دهه ۱۳۹۰ به طور جدی مورد بحث واقع شد. اگرچه گردشگری را می‌توان نوعی کارآفرینی دانست، اما تفاوت آن این است که گردشگری نیازمند جاذبه، پتانسیل مکان، معماری و محیط است، در حالی که کارآفرینی می‌تواند در هر فضایی و وابسته به خلاقیت کارفرما شکل بگیرد. گردشگری وابسته به مکان، بنا و جاذبه‌های طبیعی است و همه مکان‌ها پتانسیل آن را ندارند.

هنگامی که این دو عامل در یک بنا ترکیب شوند، می‌توانند توسعه چشمگیری برای روستا ایجاد کنند. از دیدگاه این پژوهش، کسب و کار تنها زمانی به عنوان «کسب و کار روستایی» تعریف می‌شود که در خدمت روستا باشد. بنابراین، شهرک‌های گردشگری که در خدمت روستا نباشند، آسیب جدی تلقی می‌شوند (به دلیل تخریب زمین‌های کشاورزی و دامپروری، تولید زباله و آثار زیست‌محیطی نامطلوب، شبه‌شهری شدن و تغییر سبک زندگی و معماری روستایی). در صورتی که این فضا به شکل مزرعه گردشگری تعریف شود - یعنی توسط مردم بومی تولید شده، در تلفیق با معماری و شیوه روستایی و در خدمت روستا (با حداقل آسیب به بافت آن) - یکی از ۵ عامل ساختاری کسب و کار روستایی خواهد بود. در مقایسه میان این دو سازه، مزرعه گردشگری مهم‌تر و ارزشمندتر است، اما پتانسیل اجرای آن محدود است. در مقابل، مزرعه خلاق فراگیرتر است و خلاقیت می‌تواند به توسعه تمامی مزارعی که فاقد پتانسیل گردشگری هستند نیز کمک کند.

۳-۳. بناها (مسکن معیشتی - فضاهای غیرمسکونی)

این دو گروه بنا نیز در مدل مفهومی ساختاری پژوهش شکل گرفتند. تفاوت اصلی میان «مزرعه» و «بنا» در نسبت فضای سبز به فضای بنا است. در حوزه مزرعه، فضای سبز و حیاط نسبت بسیار

بالاتری نسبت به حوزه مسکونی دارد، به نحوی که تفکیک این دو بخش در روستا میسر است. اگرچه این نسبت در روستاهای اقلیم مرطوب کمتر دیده می‌شود، اما در اقلیم شمال کشور نیز وجود دارد. این پدیده (تراکم بیشتر ساختمان نسبت به فضای سبز) در بابل کنار، در روستاهای مرکزی (مانند دراز کلا و کبریا کلا) و همچنین روستاهای در معرض تردد شهری (مانند هلی دشت) بیشتر مشاهده می‌گردد.

بناهای روستایی به دو گروه مسکونی و غیرمسکونی تقسیم می‌شوند. از آنجا که روستا یک واحد تولیدی است، بناهای صرفاً مسکونی غالباً دستاورد معماری نوین محسوب شده و یک نوع آسیب بر خودکفایی و کسب و کار روستایی به شمار می‌آیند؛ زیرا الگوی غالب بومی، الگوی سکونت-معیشت همزمان بوده است. بنابراین، کسب و کار خانگی به دلیل اشتغال‌زایی فراوان برای سالمندان، زنان و افراد بیکار و تأمین استقلال معیشت روستایی، یکی از الزامات معماری روستایی است. در این مرحله از تحقیق، هدف پرداختن به رابطه ساختاری میان مسکن معیشتی با سایر اجزای معماری کسب و کار روستایی است.

فضاهای غیرمسکونی کسب و کار، نزدیک‌ترین مفهوم به آنچه یک فرد شهری از کسب و کار متصور است، ارائه می‌دهند. با این حال، توجه روستاییان به منظر کسب و کار (به عنوان مثال، احداث مکان فروش در فضاهای خارجی مجاور مسیرهای اصلی تردد) و همچنین کسب و کارهای خانوادگی و تعاونی (متشکل از مردم و اقوام روستایی)، مفهوم معماری کسب و کار غیرمسکونی را غنا می‌بخشد. هرگونه قاعده، ضابطه یا برنامه‌ریزی برای معماری کسب و کار روستایی، باید با مطالعه، بررسی و درک این مفاهیم و رازهای اقتصاد روستایی تدوین شود؛ در غیر این صورت، نتیجه آن شکست طرح، اتلاف هزینه و آسیب به ساختارهای بومی خواهد بود. در مرحله آسیب‌شناسی ادبیات، این موضوع مطرح شد که طرح‌های توسعه (نظیر طرح هادی) در برخی موارد موجب از بین رفتن مسکن معیشتی و خالی شدن روستا شده‌اند. از این رو، سؤال اصلی این است که روابط زنجیره‌ای (باز و بسته) مسکن معیشتی کدامند، و کدام روابط به توسعه و کدام روابط به آسیب آن منجر خواهند شد.

این پژوهش با هدف تعیین جایگاه «مسکن معیشتی» در مدل معادلات ساختاری معماری فضاهای کسب و کار روستایی طراحی شده است. برای محدود کردن و تعیین جامعه هدف، ابتدا برنامه‌های فرادستی بررسی شد و در نهایت منظومه بابل کنار به عنوان نمونه موردی انتخاب گردید. جامعه آماری شامل صاحبان مشاغل و تولیدکنندگان روستایی است. روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای تصادفی و حجم نمونه اولیه ۱۸۰ نفر تعیین شد و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه بسته (به عنوان ابزار متداول) بود.

برای سنجش روایی (اعتبار)، از ۵ نفر از متخصصین معماری و تسهیل‌گران روستایی خواسته شد تا جدول هدف-محتوا را بررسی کرده و به دو سؤال پاسخ دهند: ۱) آیا محتواها موضوع را پوشش می‌دهند؟ و ۲) آیا اهداف، محتواهای مدنظر را پوشش می‌دهند؟ جهت افزایش پایایی (Reliability)، پرسشنامه به صورت آزمایشی (پایلوت) بر روی ۳۰ نفر اجرا شد. پس از حذف حدود ۶۰ سؤال، مقدار آلفای کرونباخ ۰.۹۲۹ به دست آمد که حاکی از پایایی مطلوب پرسشنامه (بزرگتر از ۰.۷۰) بود. در نهایت، پرسشنامه‌ها در میان کارآفرینان گردشگری، نوغانداران، مغازه‌داران، چند معلم، دهیار و تسهیل‌گر توزیع شد و پس از احتساب ریزش نمونه، ۱۸۴ پرسشنامه برای تحلیل نهایی باقی ماند. داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Amos و با روش همبستگی مورد بررسی قرار گرفت. پژوهش در چهار بخش اجرا شد: ۱) ورود مدل به محیط AG، ۲) تدوین مدل‌های مفروض، ۳) ارزیابی و مقایسه شاخص‌ها، و ۴) رتبه‌بندی. مدل نهایی برازش‌شده به صورت شکل شماره ۱ (مدل شاخص) درآمد.

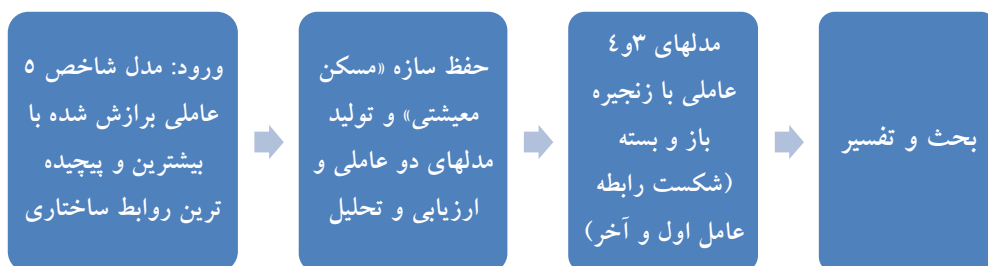
در مرحله تحلیل، با حفظ عامل «مسکن معیشتی» و حذف سایر عوامل، ابتدا مدل‌های دو عاملی تولید و توسط نرم‌افزار ارزیابی شدند که به سه گروه: تأیید نشده، قابل ارزیابی و تأیید نهایی دسته‌بندی شدند. سپس روابط ساختاری به مدل‌های سه عاملی با عامل ثابت «مسکن معیشتی» ایجاد گردیده و به دو گروه تقسیم شدند:

۱. زنجیره بسته: وجود ارتباط سه‌گانه میان عامل ۱، ۲ و ۳.

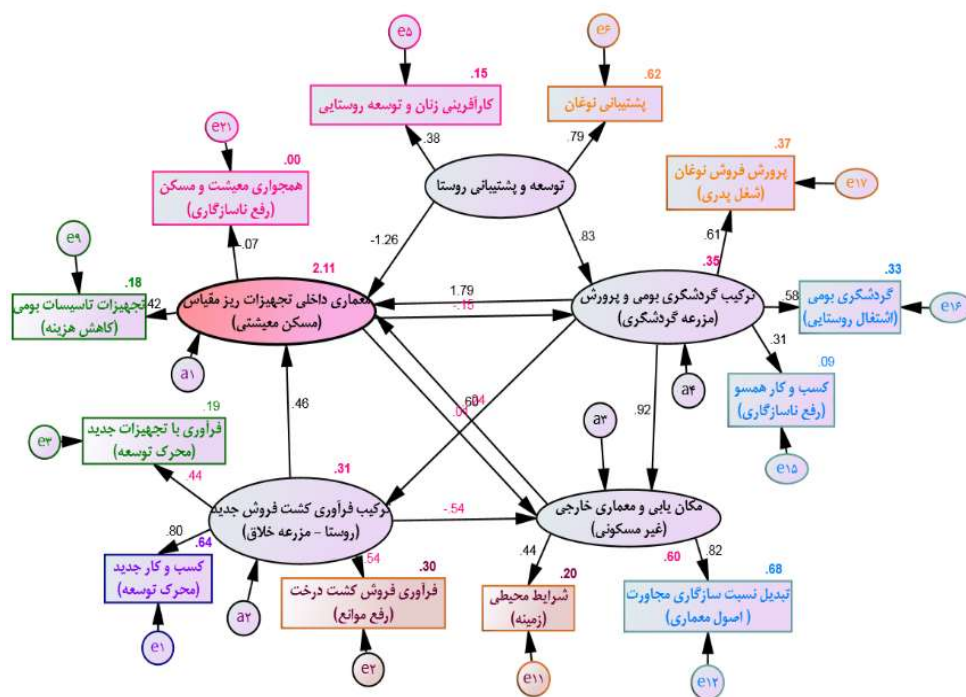
۲. زنجیره باز: شکست ارتباط میان عامل ۱ و ۳ و ایجاد یک زنجیره باز.

مقایسه ارزیابی ۱۱ شاخص برازش به این موضوع پرداخت که در هر مدل، آیا برنامه‌ریزی ساختاری با زنجیره باز و روابط پیچیده بین سازه‌های معماری کسب و کار مناسب‌تر است یا رابطه ساده و خطی برای برنامه‌ریزی کسب و کار روستایی. این رویکرد تحلیلی به مدل‌های ۴

عاملی نیز تسری یافت و با شکست‌های مختلف، تلاش شد تا بهترین و ساده‌ترین تا پیچیده‌ترین روابط بین ۴ عامل و «مسکن معیشتی» ارزیابی شده و در نهایت تفسیر شوند.

شکل شماره ۵: مراحل اجرای پژوهش

شکل شماره ۶: مدل شاخص تدوین شده پژوهش

۵. بحث و یافته‌ها: تحلیل مدل شاخص برازش شده در نرم‌افزار

برای رسیدن به یک مدل مناسب از نظر اندیشمندان و نرم‌افزار، پژوهشگر همواره به معیارهایی نیاز دارد تا با کمک گرفتن از آن‌ها و تفسیرشان، به ارزیابی از مدل تدوین‌شده بر مبنای چهارچوب نظری و پیشینه تجربی دست زند. این معیارها که اغلب به نام شاخص برازش خوانده می‌شوند. این شاخص‌ها در نرم‌افزار عبارتند از: شاخص مقتصد (سطح معناداری، مقدار مطلوب بالای ۰.۰۵)، درجه آزادی (+)، پارامتر نرمال (-)، کای اسکویر، کای اسکویر نسبی (مناسب بین ۱ تا ۳)، پنج شاخص (توکر-لوییس، شاخص برازش نرمال، شاخص برازش نسبی، شاخص برازش افزایشی) (مطلوب هر ۵ شاخص بالای ۰.۹)، شاخص برازش تطبیقی (بالای ۰.۹)، مجذور میانگین مربعات خطای برآورد (کمتر از ۰.۰۵).

برای رسیدن به مدل مطلوب از چندین روش استفاده شد: ۱. بررسی شاخص‌های مدل فیت در نرم‌افزار. ۲. حذف و جابه‌جایی متغیرهای مشاهده‌شده (اجزاء متغیر) در بین متغیرهای پنهان و روابط علی میان متغیرها جهت بهبود شاخص‌ها و گاهی حذف خود متغیرهای پنهان به نحوی که مدل نهایی برازش‌شده پژوهش به صورت شکل شماره ۲ درآمد.

اعداد نمایش داده‌شده در شکل، تأثیر مستقیم متغیرها بر روی یکدیگر بوده؛ اعداد منفی رابطه معکوس و اعداد مثبت رابطه مستقیم را نمایش می‌دهند و هر چه اعداد بزرگ‌تر، میزان تأثیر بیشتر خواهد بود. به عنوان مثال، رابطه «توسعه پشتیبانی» با «مسکن معیشتی» منفی، رابطه «مسکن معیشتی» با «مزرعه گردشگری» و رابطه «مزرعه خلاق» با «معماری خارجی» منفی بوده؛ پیش‌بینی می‌شود توسعه یکی منجر به تضعیف و آسیب بر دیگری خواهد شد.

جدول تأثیر مستقیم و غیر مستقیم سازه‌ها و متغیرهای پنهان و آشکار پژوهش بر یکدیگر:

جدول شماره ۳- تأثیر مستقیم و غیر مستقیم استاندارد شده بخش اول- ضریب تأثیر مستقیم استاندارد					
تأثیر معماری گردشگری	مزرعه معیشتی	مسکن معیشتی	روستا- مزرعه خلاق	توسعه پشتیبانی	
	۰.۶۰۳				روستا- مزرعه خلاق
-۰.۲۴۰	۱.۷۹۰	۰.۴۶۰		-۱.۲۵۹	مسکن معیشتی
		-۰.۱۵۱		۰.۸۲۷	مزرعه گردشگری
	۰.۹۱۵	۰.۰۱۲	-۰.۵۳۹		معماری خارجی یا غیر مسکونی

جدول شماره ۳- تاثیر مستقیم و غیر مستقیم استاندارد شده بخش اول- ضریب تاثیر مستقیم استاندارد					
تأثیر معماری	گردشگری	مزرعه	معیشتی مسکن	روستا- خلاق	پشتیبانی توسعه
				439.	فرآوری با تجهیزات جدید
			-069.		همجواری معیشت مسکن
	306.				کسب و کار همسو
				544.	فرآوری فروش کشت درخت
				802.	کسب و کار جدید
			425.		تجهیزات تأسیسات بومی
	606.				پرورش فروش نوغان
	579.				گردشگری بومی
					پشتیبانی نوغان
					کارآفرینی زنان
442.					شرایط محیطی
822.					تبدیل نسبت سازگاری مجاورت

بر اساس جدول ۱ (مستخرج از نرم افزار)، ضریب تاثیر مستقیم استاندارد سایر سازه‌ها و متغیرها بر مسکن معیشتی به شرح زیر است: مزرعه گردشگری ۱.۷۹، مزرعه خلاق ۰.۴۶، غیرمسکونی یا خارجی ۰.۲۴- و توسعه پشتیبانی ۱.۲۵۹- . بنابراین می‌توان به همین ترتیب رتبه تاثیر سایر عوامل را شناخت که بر این اساس، مؤثرترین عامل توسعه مسکن معیشتی و اشتغال زنان و روستاییان، مزرعه گردشگری و آسیب‌زاترین رابطه، بین توسعه پشتیبانی و مسکن معیشتی خواهد بود.

اما در خصوص تاثیر مسکن معیشتی بر سایر سازه‌ها در مدل شاخص اولیه، بیشترین تاثیر بر جزء تجهیزات و تأسیسات بومی به مقدار ۰.۴۲۵ و سپس همجواری معیشت مسکن (سازگاری) به میزان ۰.۰۶۹- می‌باشد که منفی است. این بدان معناست که اگر تفکیک بین فضاهای معیشتی و سکونتی در مسکن اتفاق بیفتد، این موضوع تاثیر منفی اندکی بر رونق کسب‌وکار خواهد داشت (چنین استنباط می‌گردد که تفکیک باعث دور شدن مسکن و فضاهای

معیشتی و کاهش رسیدگی به این فضاها می‌گردد؛ بنابراین این موضوع به نوبه خود تأثیر منفی بر فضاهای معیشتی خانگی خواهد گذاشت).

به همین صورت، تأثیر مستقیم استاندارد شده مسکن معیشتی در مدل شاخص بر معماری خارجی در حد صفر (۰.۰۱۲) و بر مزرعه‌گردشگری به میزان ۰.۱۵۱- خواهد بود (علت حفظ این روابط منفی و معکوس، اولاً تحلیل آسیب‌های احتمالی و مدنظر قرار دادن این روابط در برنامه‌ریزی‌ها و ثانیاً تغییر این مقادیر، رفتارها و روابط در مدل‌های دوعاملی و زنجیره‌های سه و چهارعاملی باز و بسته کسب‌وکار روستایی می‌باشد).

در بخش دوم جدول شماره ۱، به تأثیر غیرمستقیم استاندارد شده مستخرج از نرم‌افزار آموس پرداخته شده است. در این بخش، بالاترین تأثیر بین «توسعه پشتیبانی» و «مسکن معیشتی» با ضریب تأثیر ۱.۵۱۸ است. یعنی در صورتی که توسعه پشتیبانی به صورت مستقیم بر مسکن معیشتی اثر بگذارد، بیشترین تأثیر منفی را خواهد داشت و در صورتی که بر سایر عوامل پنهان کسب‌وکار همچون مزرعه‌گردشگری اثر بگذارد، به صورت غیرمستقیم می‌تواند بیشترین تأثیر را بر مسکن معیشتی بگذارد.

به نظر می‌رسد به همین دلیل، توجه به موضوع حکمروایی خوب باعث تغییر نگرش در نسل‌های توسعه روستایی شده است. توسعه پشتیبانی اکتشافی در این پژوهش به عنوان یک عامل و سازه پنهان شامل دو جزء «پرورش و فروش نوغان» با ضریب تأثیر ۰.۴۷۸ به عنوان محصول بومی اصلی منطقه (در برنامه‌ریزی سایر ناحیه‌های روستایی باید مهم‌ترین محصول اولویت‌دار ناحیه جایگزین گردد). و «گردشگری بومی» با ضریب تأثیر ۰.۴۵۶ به عنوان یک محصول جدید ترکیب شده با مدل بومی (با توجه به پتانسیل بالای گردشگری در منطقه به خاطر وجود سد لفور و آبشارهای هفت‌گانه) می‌باشد. در مراحل پژوهش مشخص گردید که با وجود صدها بار تغییر در مدل ساختاری، این دو جزء از ابتدا تا انتهای تحلیل مسیر تقریباً به عنوان اجزای ثابت و غیرقابل تغییر مدل ساختاری مطرح گردیدند.

جدول شماره ۳ الف- تأثیر مستقیم و غیر مستقیم استاندارد شده

بخش دوم- ضریب تأثیر غیر مستقیم استاندارد

معماری غیرمسکونی	مزرعه گردشگری	مسکن معیشتی	روستا مزرعه خلاق	روستا مزرعه خلاق	
.017	-135	-070	-041	.475	روستا-مزرعه خلاق
.054	-301	-227	-004	1.518	مسکن معیشتی
.028	-224	.034	-069	-039	مزرعه گردشگری
.014	-440	-072	-035	.469	معماری خارجی یا غیر مسکونی
.007	.205	-031	-018	.209	فرآوری با تجهیزات جدید
.013	-102	.016	-031	-018	همجواری معیشت مسکن
.009	-069	-036	-021	.241	کسب و کار همسو
.009	.254	-038	-023	.258	فرآوری فروش کشت درخت
.014	.375	-056	-033	.381	کسب و کار جدید
-.079	.632	-.096	.194	.110	تجهیزات تأسیسات بومی
.017	-.136	-.071	-.042	.478	پرورش فروش نوغان
.016	-.130	-.067	-.040	.456	گردشگری بومی
.006	.210	-.026	-.254	.207	شرایط محیطی
.012	.391	-.049	-.472	.385	تبدیل نسبت سازگاری مجاورت

عامل بعدی «روستا-مزرعه خلاق» است که بیشترین تأثیرپذیری را از «توسعه پشتیبانی» با ضریب تأثیر ۰.۴۷۵ دارد و این بدان معناست که وجود واحدهای پشتیبان روستا می‌تواند تأثیر مستقیم بر توسعه خلاقیت در مزرعه و روستا بگذارد. روستا-مزرعه خلاق بیشترین تأثیر منفی غیرمستقیم را با جزء «تبدیل، نسبت، سازگاری و مجاورت» از اجزای معماری خارجی غیرمسکونی دارد و این بدان معنا تفسیر می‌گردد که هرچه به موارد منطقی دانشگاهی و استاندارد معماری فوق پرداخته شود، تأثیر خلاقیت کاهش خواهد یافت و برای افزایش خلاقیت در یک روستا-مزرعه بیشتر باید به موارد غیرمنطقی، احساسی و هنری پرداخت.

در انتهای بررسی جدول، به بررسی «مزرعه گردشگری» پرداخته می‌شود که برخلاف توسعه پشتیبانی و واحدهای توسعه‌دهنده روستایی، تأثیر منفی بر «معماری خارجی یا غیرمسکونی» دارد. با توجه به بررسی‌های میدانی، این موضوع به‌صورت زیر می‌تواند تفسیر گردد:

۱. از نظر تولیدکننده روستایی، روش‌های آسان کسب درآمد چون گردشگری باعث می‌شود روش‌های سخت تولید محصول در بناهای غیرمسکونی تضعیف گردد.

۲. استفاده از محوطه روستایی و منظر کسب‌وکار (همچون قرار دادن کندو در کنار جاده) ممکن است باعث تضعیف جاذبه‌های گردشگری مزرعه شود و شاید بهتر باشد محصولات بومی روستا توسط مزارع گردشگری به فروش برسد تا اینکه به صورت مکان فروش در کنار جاده توسط مردم بومی به قیمت پایین و با تخفیف بیشتر انجام پذیرد.

پس از تحلیل اولیه جدول تأثیر مستقیم و غیرمستقیم عوامل ساختاری معماری کسب‌وکار روستایی، به بررسی مدل‌های ۲، ۳ و ۴ عاملی و زنجیره‌های باز و بسته کسب‌وکار در ارتباط با مسکن معیشتی پرداخته می‌شود.

مدل‌های دو عاملی: شامل عامل «مسکن معیشتی» و چهار عامل دیگر یعنی «توسعه پشتیبانی روستا»، «مزرعه گردشگری»، «روستا-مزرعه خلاق» و «معماری خارجی غیرمسکونی» می‌باشد. در جدول شماره ۳، مدل‌های مختلف رابطه مزرعه گردشگری با سایر عوامل معماری کسب‌وکار روستایی ارائه شده است. در سمت چپ جدول، کد مدل و در سمت راست، توضیحات مربوط به هر مدل درج گردیده است. برای تولید مدل‌های مناسب، ابتدا مدل اولیه برازش شده (شاخص) به عنوان نقطه مرجع قرار داده شد. سپس با حذف سایر عوامل و در نظر گرفتن فقط یک عامل در ارتباط با مسکن معیشتی، مدل‌های دو عاملی تولید گردیدند. هر مدل پس از ترسیم، توسط نرم‌افزار مورد بررسی قرار گرفت و نتایج در سه وضعیت دسته‌بندی شد:

۱. عدم تأیید (مدل توسط نرم‌افزار پذیرفته نشد)؛

۲. قابل ارزیابی (مدل تأیید گردید اما شاخص‌های آن از اطمینان کافی برخوردار نبود)؛

۳. تأیید نهایی (مدل برازش‌یافته با شاخص‌های قابل قبول نرم‌افزار).

به همین ترتیب، مدل‌های سه‌عاملی و چهارعاملی نیز طراحی و تولید گردید. در این مرحله، با حفظ یا حذف رابطه بین متغیر مستقل و آخرین متغیر وابسته، دو ساختار مجزا شکل گرفت: مدل زنجیره بسته (در آن همه عوامل در چرخه‌ای به هم پیوسته در ارتباط‌اند)، و مدل زنجیره باز (در آن ارتباط نهایی میان متغیرها حذف یا آزاد است).

در نهایت، هر دو نوع مدل زنجیره‌ای براساس شاخص‌های برازش نرم‌افزار مقایسه و تفسیر گردیدند تا بهینه‌ترین الگوی تعامل میان فضاها، کسب‌وکار روستایی و مسکن معیشتی شناسایی شود.

جدول شماره ۳: مدل‌های جایگاه مسکن معیشتی در زنجیره کسب و کار روستایی:

مدل شاخص و اولیه مبنای ارزیابی					
شاخص					
	FI	LI	FI	FI	FI
	93 4	90 1	939 6	824	73
RMSEA=0.049					
مدل شاخص و مبنای ارزیابی شاخص‌ها: برای مقایسه مدل‌ها با مدل شاخص (مبنا) ۶ بطور خلاصه شاخص NFI- RFI-IFI-TLI-CFI-RMSEA مورد بررسی قرار می‌گیرد. شاخص‌های اول تا پنجم بایستی نزدیک به ۰.۹ بوده و هرچه بیشتر باشد بهتر است. شاخص پنجم بایستی کمتر از ۰.۰۵ بوده و هرچه کمتر باشد بهتر است و بهترین مقدار آن ۰.۰۰ می‌باشد.					
بخش اول- مدل‌های دو عاملی تایید شده: رابطه مسکن معیشتی با مزرعه خلاق و گردشگری:					
۱					
	FI	LI	FI	FI	FI
	1	1	918	967	67
RMSEA					
بخش دوم- مدل‌های دو عاملی تایید شده: رابطه مزرعه خلاق و گردشگری:					
۲					
	FI	LI	FI	FI	FI
	1	1	918	967	67
RMSEA					

	تایید نهایی		۲																																
<table border="1"> <thead> <tr> <th>N</th> <th>R</th> <th>IF</th> <th>T</th> </tr> <tr> <th>FI</th> <th>FI</th> <th>I</th> <th>LI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>.988</td> <td>.969</td> <td>1.034</td> <td>1.092</td> </tr> <tr> <td colspan="3">RMSEA</td> <td>.000</td> </tr> </tbody> </table>	N	R	IF	T	FI	FI	I	LI	.988	.969	1.034	1.092	RMSEA			.000		<table border="1"> <thead> <tr> <th>N</th> <th>R</th> <th>IF</th> <th>T</th> </tr> <tr> <th>FI</th> <th>FI</th> <th>I</th> <th>LI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>.988</td> <td>.969</td> <td>1.034</td> <td>1.092</td> </tr> <tr> <td colspan="3">RMSEA</td> <td>.000</td> </tr> </tbody> </table>	N	R	IF	T	FI	FI	I	LI	.988	.969	1.034	1.092	RMSEA			.000	
N	R	IF	T																																
FI	FI	I	LI																																
.988	.969	1.034	1.092																																
RMSEA			.000																																
N	R	IF	T																																
FI	FI	I	LI																																
.988	.969	1.034	1.092																																
RMSEA			.000																																
بخش اول- مدل‌های دو عاملی تایید نشده: رابطه مسکن معیشتی با معماری خارجی و توسعه پشتیبانی:																																			
	عدم تایید		۳																																
بخش دوم- مدل‌های سه عاملی زنجیره بسته، مرکزی و باز:																																			

در این بخش به بررسی مدل‌های سه عاملی بصورت زنجیره باز و بسته پرداخته می شود. فرق زنجیره باز و بسته در اینست که در زنجیره باز، ارتباط عامل اول و سوم نیز حذف شده و شاخص‌های دو مدل زنجیره باز و بسته بررسی و مقایسه می گردد.

بخش دوم- قسمت اول: رابطه توسعه پشتیبانی، مسکن معیشتی و مزرعه گردشگری:

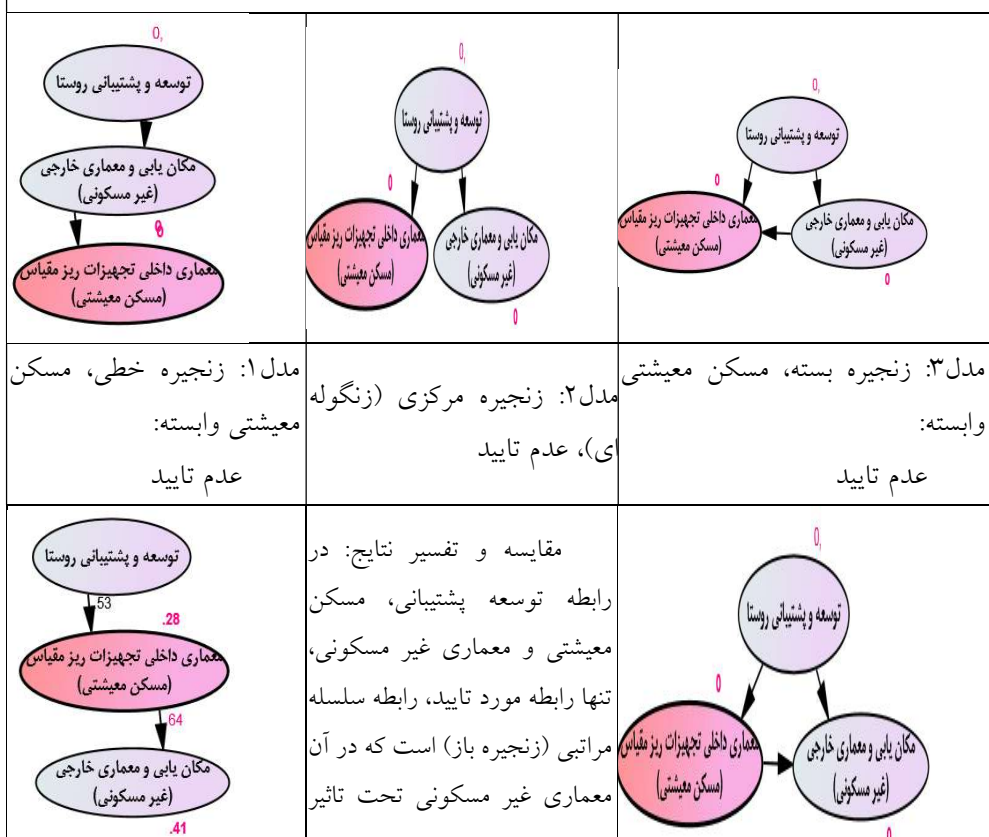
<table><tr><th>N</th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th></tr><tr><td>870</td><td>77</td><td>960</td><td>9</td></tr><tr><td></td><td>2</td><td></td><td></td></tr></table> RMSEA=0.46 مدل ۱: زنجیره باز، تایید نهایی	N	FI	FI	FI	870	77	960	9		2			مدل ۲: زنجیره مرکزی، عدم تایید	<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th><th>FI</th></tr><tr><td></td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td></td><td></td></tr><tr><td>93</td><td>86</td><td>.01</td><td>.04</td><td>.00</td><td></td></tr><tr><td>1</td><td>9</td><td>9</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr></table> RMSEA=0.00 مدل ۳: زنجیره بسته، تایید نهایی		FI	FI	FI	LI	FI		1	1	1			93	86	.01	.04	.00		1	9	9	0	0																												
N	FI	FI	FI																																																														
870	77	960	9																																																														
	2																																																																
	FI	FI	FI	LI	FI																																																												
	1	1	1																																																														
93	86	.01	.04	.00																																																													
1	9	9	0	0																																																													
	تفسیر و مقایسه: ۵ مدل که رابطه ۳ عامل «توسعه پشتیبانی»، «مسکن معیشتی» و «مزرعه گردشگری» را نشان می دهد. در دو مدل ۱ و ۳ مسکن معیشتی تحت تاثیر مزرعه گردشگری و در دو مدل ۲ و ۴ مزرعه گردشگری تحت تاثیر مسکن معیشتی																																																																
<table><tr><th>N</th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th></tr><tr><td>931</td><td>87</td><td>1</td><td>.027</td><td></td></tr><tr><td></td><td>9</td><td></td><td></td><td></td></tr></table> RMSEA=0.00 مدل ۴: زنجیره باز، تایید نهایی	N	FI	FI	FI	FI	931	87	1	.027			9				تاثیر مسکن معیشتی کاملاً مستقل از یکدیگر <table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th><th>FI</th></tr><tr><td></td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td></td><td></td></tr><tr><td>931</td><td>86</td><td>.019</td><td>.04</td><td>.00</td><td></td></tr><tr><td></td><td>9</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr></table> مدل ۲ توسط نگردید. یعنی در رابطه این سه مدل، باید رابطه مسکن- مزرعه حتما حفظ گردد. مدل ۳ و ۵		FI	FI	FI	LI	FI		1	1	1			931	86	.019	.04	.00			9	0	0	0		<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th><th>F</th></tr><tr><td></td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td></td><td></td></tr><tr><td>931</td><td>86</td><td>.019</td><td>.04</td><td>.00</td><td></td></tr><tr><td></td><td>9</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr></table> مدل ۵: زنجیره بسته، تایید نهایی		FI	FI	FI	LI	F		1	1	1			931	86	.019	.04	.00			9	0	0	0	
N	FI	FI	FI	FI																																																													
931	87	1	.027																																																														
	9																																																																
	FI	FI	FI	LI	FI																																																												
	1	1	1																																																														
931	86	.019	.04	.00																																																													
	9	0	0	0																																																													
	FI	FI	FI	LI	F																																																												
	1	1	1																																																														
931	86	.019	.04	.00																																																													
	9	0	0	0																																																													

	شاخص های برازش بسیار عالی دارد و زنجیره بسته است. بنابراین بهترین رابطه بین این ساختار، رابطه در هم تنیده و بسته می باشد. در مقایسه مدل ۱ و ۴، مدل ۴ شاخصهای بهتری دارد. یعنی اگر قرار به توسعه سلسله مراتبی و باز باشد، بهتر است ابتدا «مسکن معیشتی» توسعه یابد تا از آن طریق، مزرعه گردشگری نیز توسعه پیدا نماید.	
مقایسه مدل ۳ و ۴: مسکن معیشتی در اولویت است یا مزرعه گردشگری؟ تفاوت دو مدل ۳ و ۴ در این است که در مدل ۳، مسکن معیشتی در اولویت آخر و به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته می شود؛ اما در مدل ۴، مسکن معیشتی به عنوان واسطه و محرک مزارع گردشگری بومی عمل می کند. در مقایسه شاخص های ۶ گانه هر دو مدل مشاهده می شود که تمامی شاخص ها یکسان است. اما در مقایسه تأثیر مستقیم استاندارد، مشاهده می شود که در مدل ۳، توسعه پشتیبانی بر مسکن معیشتی به اندازه ۱۰۰۵- تأثیر دارد. منفی بودن یعنی رابطه معکوس و آسیب. اگر این رابطه حذف شود، مدل ۱ پدید می آید که چندان مؤثر نیست. ولی اگر این رابطه معکوس شود، مدل ۴ ایجاد می شود که در آن تمامی ضرایب تأثیر مثبت هستند و در نهایت سهم مزرعه گردشگری بومی نیز ۱۰۸۱ می باشد که ضریب بالایی است. همچنین اگر بخواهیم به رابطه توسعه پشتیبانی و مسکن معیشتی پردازیم، بر اساس بخش ۲، این رابطه مورد تأیید نمی باشد. بنابراین اگر یک واحد توسعه پشتیبانی بخواهد در این منطقه برنامه ریزی توسعه پشتیبانی واحدهای مسکن معیشتی و مزرعه گردشگری نماید، پیشنهاد می گردد با هدف توسعه ٔ مزرعه گردشگری، به توسعه مسکن معیشتی پردازد. یعنی در مساکن معیشتی به دنبال توسعه ٔ پشتیبانی کسب و کارهایی باشد که در نهایت زنجیره تأمین مزرعه گردشگری را فراهم خواهد ساخت و به عنوان محصولات باکیفیتی جهت فروش به گردشگران تولید خواهد شد. بخش سوم- قسمت دوم: رابطه سه گانه توسعه پشتیبانی، مزرعه خلاق و مسکن معیشتی (داخلی)		

<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th></tr><tr><td>1</td><td>88</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>936</td><td>7</td><td>.021</td><td>.03</td><td>9</td></tr></table>		FI	FI	FI	LI	1	88	1	1	1	936	7	.021	.03	9	<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th></tr><tr><td>1</td><td>89</td><td>81</td><td>97</td><td>94</td></tr><tr><td>2</td><td>2</td><td>1</td><td>3</td><td>9</td></tr><tr><td>0</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>		FI	FI	FI	LI	1	89	81	97	94	2	2	1	3	9	0					<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th><th>FI</th></tr><tr><td>1</td><td>88</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>941</td><td>6</td><td>.019</td><td>.03</td><td>8</td><td>.00</td></tr><tr><td>0</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>		FI	FI	FI	LI	FI	1	88	1	1	1	1	941	6	.019	.03	8	.00	0					
	FI	FI	FI	LI																																																									
1	88	1	1	1																																																									
936	7	.021	.03	9																																																									
	FI	FI	FI	LI																																																									
1	89	81	97	94																																																									
2	2	1	3	9																																																									
0																																																													
	FI	FI	FI	LI	FI																																																								
1	88	1	1	1	1																																																								
941	6	.019	.03	8	.00																																																								
0																																																													
RMSEA=0.00 مدل ۱: زنجیره باز، تایید: نهایی	مدل ۲: زنجیره مرکزی، تایید: نهایی	مدل ۳: زنجیره بسته، تایید: نهایی																																																											
	مقایسه و تفسیر نتایج: بین مدل ۱-۴، ۳-۵ تفاوت محسوسی در شاخص ها دیده نمی شود. این بدان معناست که فرقی نمی کند که مزرعه خلاق بر مسکن معیشتی																																																												
<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th></tr><tr><td>1</td><td>94</td><td>89</td><td>.02</td><td>.04</td></tr><tr><td>0</td><td>5</td><td>6</td><td></td><td>8</td></tr></table>		FI	FI	FI	LI	1	94	89	.02	.04	0	5	6		8	تاثیر بگذارد یا بالعکس شاخص ها کمی پایین بدان معناست که واحد	<table><tr><th></th><th>FI</th><th>FI</th><th>FI</th><th>LI</th><th>FI</th></tr><tr><td>1</td><td>88</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>941</td><td>6</td><td>.019</td><td>.03</td><td>8</td><td>.00</td></tr><tr><td>0</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>		FI	FI	FI	LI	FI	1	88	1	1	1	1	941	6	.019	.03	8	.00	0																									
	FI	FI	FI	LI																																																									
1	94	89	.02	.04																																																									
0	5	6		8																																																									
	FI	FI	FI	LI	FI																																																								
1	88	1	1	1	1																																																								
941	6	.019	.03	8	.00																																																								
0																																																													
RMSEA=0.00 مدل ۴: زنجیره باز، تایید: نهایی	مدل ۵: زنجیره باز و بسته	مدل ۵: زنجیره بسته، تایید: نهایی																																																											
مسکن معیشتی محرک مزرعه خلاق	نیز شاخص های یکسانی دارد.	مسکن معیشتی محرک مزرعه خلاق																																																											
از نظر میزان تاثیر مستقیم، در مدل ۳، تاثیر توسعه پشتیبانی بر مسکن معیشتی منفی به میزان ۰.۲۸- است؛ یعنی در این مدل، توسعه پشتیبانی اثر عکس بر مسکن معیشتی دارد. در مقایسه مدل ۱ و ۴، مدل ۱ به نظر مطلوب تر است چون رابطه سلسله مراتبی است و در رابطه دوم نسبت به اول تفاوت زیادی دیده می شود. (در مدل ۱، اعداد همگی بین ۰.۴۲ تا ۰.۷۸ است، اما در مدل ۴، اعداد از ۰.۳۲ تا ۰.۴۱ متغیر است و فاصله زیاد است؛ توزیع یکنواخت نیست). با توجه به موارد گفته شده، بهترین مدل روابط																																																													

سازه‌ها در این قسمت، مدل ۱ و در زنجیره بسته، مدل ۵ می‌باشد. با توجه به اینکه هر ۵ مدل رابطه توسعه پشتیبانی، **مزرعه خلاق** و مسکن معیشتی مورد تایید نرم افزار بودند، به نظر می‌رسد این ساختار سه عاملی در تمامی روستاها امکان پذیر است. از نظر میدانی نیز تمامی روستاها امکان ایجاد خلاقیت و هویت خاص خود را دارند و همانند گردشگری محدودیتی چون جاذبه‌های گردشگری برای آن وجود ندارد. وجود روستاهای با هویت خاص (همانند روستای گلاب‌گیری، دهکده برنز، رباط سنگ (نزدیک معدن سنگ)، روستای توت و...) می‌تواند تایید کننده این موضوع باشد که در یک مدل سه عاملی با تکیه بر خلاقیت و سه عامل توسعه پشتیبانی، **مزرعه خلاق** و مسکن معیشتی می‌توان به توسعه روستاها امید بیشتری داشت.

بخش سوم- قسمت سوم: رابطه سه گانه توسعه پشتیبانی، معماری غیر مسکونی و مسکن معیشتی (داخلی)

				مستقیم مسکن معیشتی باشد. این	مدل ۵: زنجیره بسته، مسکن معیشتی میانجی: عدم تایید
				بدان معناست که در صورت برنامه	
FI	FI	FI	LI	ریزی برای سه عامل فوق FI، آنها	
85	68	92	82	روش برنامه ریزی مطلوب اینست	
5	9	6	5	که واحد های پشتیبان به توسعه	عدم تایید
RMSEA=0.07				مسکن معیشتی بپردازند و از تجمیع	
مدل ۴: زنجیره باز، تایید:				و توسعه مسکن معیشتی، بصورت	عدم تایید
نهایی				ارگانیک واحدهای غیر مسکونی و	
				معماری خارجی توسعه یابد.	عدم تایید
				جمع بندی: در بررسی رابطه توسعه پشتیبانی، مسکن معیشتی و معماری خارجی غیر مسکونی، تنها	
				رابطه ای مورد تایید است که واحدهای پشتیبانی به توسعه مسکن معیشتی بپردازند و در مدل های سه	عدم تایید
				عاملی، این روش برنامه ریزی یکی از نا مطمئن ترین روش های برنامه ریزی می باشد. بنابراین این روش	
				توصیه نمی گردد.	عدم تایید

بحث و نتیجه گیری

در پاسخ به سؤال پژوهش که روابط زنجیره ای (باز و بسته) مسکن معیشتی کدام است و کدام روابط باعث توسعه مسکن معیشتی و کدام روابط باعث آسیب به مسکن معیشتی خواهد بود، روابط در دو بخش مورد بررسی قرار گرفت: بخش اول، مدل های دو عاملی که در آن رابطه ساختاری بین مسکن-مزرعه تأیید و رابطه مسکن با توسعه پشتیبانی یا معماری خارجی مورد تأیید قرار نگرفت. بخش دوم، مدل های سه عاملی بود که رابطه مسکن معیشتی با توسعه پشتیبانی و مزرعه گردشگری/مزرعه خلاق تأیید شد، ولی رابطه مسکن معیشتی با توسعه پشتیبانی و معماری غیرمسکونی مورد تأیید قرار نگرفت.

بخش اول - مدل های دو عاملی: تحلیل مدل های دو عاملی با حضور مسکن معیشتی

در این رابطه ۸ مدل استخراج گردید که ۴ مدل تأیید شد و ۴ مدل تأیید نشد. رابطه ساختاری مسکن معیشتی و مزرعه گردشگری و همچنین مزرعه نوآور (خلاق) در ۴ مدل اول به صورت دوطرفه مورد تأیید قرار گرفت و رابطه مسکن معیشتی با معماری خارجی (غیرمسکونی) یا توسعه پشتیبانی روستا نیز به هیچ صورتی مورد تأیید قرار نگرفت.

این موضوع بدین صورت تفسیر می‌شود که بین مزرعه و مسکن معیشتی رابطه مناسب ساختاری کسب‌وکار وجود دارد. این موضوع به صورت میدانی نیز بررسی و تأیید گردید که یک مزرعه گردشگری می‌تواند تا حدود ۲۰٪ از محصولات مسکن معیشتی روستایی را بفروشد. علت این رابطه دوجانبه این‌طور تفسیر گردید که گردشگر مراجعه‌کننده به مزرعه بومی به علت استفاده از محیط و محصولات روستایی به آنجا مراجعه می‌کند. از طرفی مزارع گردشگری بومی که توسط مردم روستا برپا می‌شود به اندازه کافی محصول برای ارائه به گردشگر ندارد، از طرفی روابط فAMILI و انسجام اجتماعی با مردم روستا، انگیزه کافی برای فروش محصولات سایر مردم روستا را به مزارع گردشگری می‌دهد و از طرف دیگر این کار می‌تواند برای مزرعه و مسکن معیشتی نیز سودآور باشد. بنابراین یک رابطه دوسویه بین مزرعه و مسکن روستایی وجود دارد.

عامل مزرعه گردشگری بومی و در مرحله بعد مزرعه خلاق بیشترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را بر مسکن معیشتی دارد و شاخص‌های آن از مدل شاخص (اولیه) نیز بالاتر است. بنابراین در برنامه‌ریزی‌های دو عاملی برای توسعه مسکن معیشتی و از آن طریق اشتغال‌زایی وسیع روستاییان، ساده‌ترین کاری که می‌توان انجام داد در مرتبه اول حمایت از تبدیل یک مزرعه به مزرعه گردشگری و در صورت عدم امکان انجام این کار، تبدیل سایر مزارع به مزرعه خلاق و حمایت از مسکن معیشتی در تولید محصولات مورد نیاز مزرعه گردشگری یا خلاق توسعه‌یافته روستا است. مدل‌های دو عاملی رابطه مسکن معیشتی با «توسعه پشتیبانی»، «معماری خارجی یا غیرمسکونی» جهت برنامه‌ریزی، تسهیل‌گری و طراحی منسجم روستایی دو عاملی توصیه نمی‌گردد.

بخش دوم - مدل‌های سه عاملی: تحلیل مدل‌های سه عاملی با حضور مسکن معیشتی

در این بخش ۱۵ مدل در سه قسمت بررسی شد: قسمت اول: رابطه با توسعه پشتیبانی و مزرعه گردشگری. قسمت دوم: رابطه با توسعه پشتیبانی، مزرعه خلاق. قسمت سوم: رابطه با توسعه پشتیبانی و معماری غیرمسکونی.

در قسمت اول فقط یک مدل از ۵ مدل (حذف رابطه مسکن-مزرعه گردشگری) تأیید نشد. در قسمت دوم همه مدل‌ها تأیید شد. در قسمت سوم فقط یک مدل تأیید شد که در آن معماری غیرمسکونی تحت تأثیر مستقیم مسکن معیشتی باشد.

بنابراین مطمئن‌ترین مدل ۳ عاملی برنامه‌ریزی این است که در آن توسعه، پشتیبانی، مزرعه خلاق و مسکن معیشتی حضور داشته باشند. برنامه‌ریزی در روستاهایی که این سه عامل را دارند ممکن است به صورت حمایت از مزرعه خلاق یا مسکن معیشتی یا افزایش رابطه میان این دو گروه معماری کسب‌وکار روستایی صورت پذیرد.

توجه به روابط ساختاری می‌تواند نوع کسب‌وکار مناسب در مسکن را تعیین و به طراح، برنامه‌ریز کمک کند تا پلان تیپ واحد مسکونی و روابط اصلی حوزه‌های سکونت و معیشتی غالب را با دقت بیشتری درآورد. به عنوان مثال وقتی در روستایی عامل گردشگری و مزرعه گردشگری وجود دارد و به فروش نوغان و عسل در مزارع گردشگری پرداخته می‌شود، مسکن معیشتی روستایی نیز بایستی به ترکیب حوزه نوغان/عسل و فرآوری آن‌ها جهت تأمین نیازهای مزرعه گردشگری پردازد. بنابراین مهندس مشاور می‌تواند در طرح مسکن معیشتی روستای فوق به مطالعه و طرح پلان‌های تیپ با حوزه معیشتی زنبور و عسل پردازد و به این صورت با تمرکز بر این موضوع، دقت برنامه‌ریزی و طراحی خود را افزایش می‌دهد و تعمیق می‌نماید.

منابع و مآخذ

مقالات فارسی

- ابراهیمیان، مهرداد؛ حاتمی خانقاهی، توحید؛ جهان زمین، یوسف، (۱۳۹۹)، «تحلیل تطبیقی عوامل مؤثر بر کالبد خانه‌های دوم گردشگری از منظر جامعه‌ی محلی و گردشگران (نمونه موردی: روستای حیران شهرستان آستارا»، مسکن و محیط روستا، ج ۳۹، شماره ۱۶۹، صص ۱۶-۳.
- افراخته، حسن؛ اسکندری ثانی، محمد؛ اسمعیل نژاد، مرتضی، (۱۳۸۸)، «نقش قالی بافی در توسعه روستایی: مطالعه موردی کارگاه قالیبافی دهستان بالاویت کاشمر»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۲۸-۱.
- بیگم تقوی، زهرا؛ رهبری منش، کمال؛ ارمغان، مریم، (۱۳۹۹)، «تبیین اثرگذاری تحولات اقتصادی بر فضاهای معیشتی (کشاورزی و دامداری) مسکن روستایی»، مسکن و محیط روستا، دوره ۲۹، شماره ۱۷۹، صص ۱۶-۳.

- دوستی سبزی، بهزاد؛ بابایی، محسن، (۱۴۰۲)، «تحلیل و ارزیابی طرح‌های توسعه پایدار منظومه‌های روستایی»، ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، صص ۱-۳۲.
- خراباتی، ساجده؛ شیرازی، پروانه، (۱۴۰۰)، «دستیابی به الگوی طراحی مسکن روستایی، مطالعه موردی: روستای طزره دامغان»، مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۷۵، صص ۱۷-۱۵.
- سرتیپی پور، محسن؛ ندایی طوسی، سحر؛ سعادت شورک حاجی، سیما، (۱۳۹۸)، «ارزیابی طرح ویژه بهسازی و نوسازی مسکن روستایی از منظر شاخص‌های مسکن مطلوب و پایدار روستایی»، هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، دوره ۲۴، شماره ۱، صص ۲۴-۲۹.
- شمس‌الدینی، علی؛ شکور، علی؛ رستمی، روح‌الله، (۲۰۱۱)، «تأثیر نوسازی مساکن روستایی بر اقتصاد معیشتی روستائیان (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان ممسنی)»، مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۳۵، صص ۶۵-۶۸.
- عنابستانی، علی‌اکبر؛ آمار، تیمور؛ کاویانی، سمیرا، (۱۳۹۵)، «تأثیر سبک معماری خانه‌های دوم بر توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی»، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال ۱۱، شماره ۳۴، صص ۳۳-۵۲.
- فاضل‌نیا، غریب و دیگران، (۱۳۹۰)، «تحلیل اثرات خانه‌های دوم بر ساختار روستاهای توریستی از نظر جامعه‌میزبان در روستاهای برسه تنکابن»، دوره ۶، شماره ۱۵، صص ۱۱۹-۱۰۲.
- فضلعلی، زینب و دیگران، (۱۳۹۷)، «بررسی تغییرات مسکن روستایی استان مازندران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی»، دوره ۱۱، شماره ۳، صص ۳۳-۵۲.
- قدیری معصوم، مجتبی و دیگران، (۱۴۰۰)، «ارزیابی آثار طرح ویژه بهسازی مسکن در تغییر ساختار کالبدی و عملکرد اقتصادی مساکن روستایی (مورد مطالعه: دهستان نیلاق جنوبی، شهرستان دهگلان)»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۳۵، شماره ۱، صص ۶۳-۴۷.

- گلین مقدم، خدیجه، (۱۳۸۸)، «روند شکل‌گیری و گسترش خانه‌های دوم در حوزه‌های جنگلی- کوهستانی شمال کشور در طی سال‌های ۱۳۸۵-۴۵»، *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم‌انداز جغرافیایی)*، دوره ۴، شماره ۹، صص ۱۹۱-۲۱۰.
- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ اسلامی، لیلا، (۲۰۱۷)، «تحلیل اثرات اعتبارات مقاوم‌سازی مسکن در معیشت خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: دهستان معجزات شهرستان زنجان)»، *فصلنامه جغرافیا برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دوره ۱۷، شماره ۱۸، ص ۷-۲۰.
- محمدی یگانه، بهروز؛ عینعلی، جمشید؛ منبری، پریرسا، (۱۳۹۹)، «تحلیل عوامل اثرگذار بر تحولات مسکن معیشت محور در نواحی پیر اشهری»، *مجله توسعه فضاهای پیر اشهری*، دوره ۲، شماره ۱، صص ۱۲۰-۱۳۶.
- نیک پور، عامر؛ اسفرم، یعقوب؛ شاکری منصور، الهه، (۱۳۹۶)، «راهنمای اقتصادی بهبود شاخص‌های مسکن در نواحی روستایی شهرستان کهگیلویه»، *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۶، شماره ۴، صص ۷۲-۹۶.

منابع لاتین

- Farstad, M., & Fredrik Rye, J., (April 2013), Second home owners, locals & their perspectives on rural development, *Journal of Rural Studies*: 41-51.
- Ghasemi Ardahae, A., Mahmoudian, H., & nowbakht, r., (2017), An Analysis of the Causes of Internal Migration of the Census of 2006 & 2012, *Social Studies & Research in Iran*, Vol. 6, No. 3: 1-8.
- Maleki Charkovani, M., Mozaffar, F., Khan Mohammadi, M., & Saleh Sedghpour, B., (2025), Architectural strategies toward rural business spaces: a synthesis study, *Journal of Architecture and Humanistic Environment*: 2, 1-22.
- Vepsäläinen, M., & Pitkänen, K., (2010), Second home countryside, Representations of the rural in Finnish popular discourses, *Journal of Rural Studies*, 26(2): 194-204.